

FERRAN SÁEZ MATEU

Europa i el dilema turc

Fidels o retocats, els retrats de Turquia exerceixen des de fa molts segles un insòlit paper en el si de la cultura occidental. N'hi ha de tota mena: literaris, pictòrics o fins i tot musicals (entre els segles XVII i XVIII, per exemple, François Couperin o Marin Marais van compondre curioses recreacions sonores d'aquell món desconegut). D'alguna manera, l'Europa cristiana i l'antic imperi otomà no van deixar mai d'observar-se, encara que fos des de la suspicàcia o, més generalment, des de la confrontació oberta. Hi ha moltes maneres de mirar, i una consisteix concretament a fer punteria. El marge temporal d'aquesta fricció és molt gran; això acaba tenint un efecte inexorable en l'imaginari col·lectiu. Existeix una anècdota que ho resumeix prou bé, tot això. El *croissant* –en francès, el terme fa referència a la mitja lluna creixent, símbol de l'islam– neix en l'època de la Viena quasi assetjada. Pur canibalisme ritual. Paga la pena esmentar la ciutat de Viena, per cert, només per recordar l'abast geogràfic de la penetració otomana cap a l'Oest, i l'efecte psicològic que deuria produir en els atemorits inventors del *croissant*. Adherides fins i tot a les paraules, aquestes coses són difícils d'esborrar.

Ara i fa tres segles Turquia continua essent percebuda per Europa com una amenaça. Han variat les raons de la desconfiança, certament, però no la seva intensitat. Abans s'apel·lava a la qüestió militar i a la diferència religiosa, i ara a la demografia, el respecte als drets humans o l'economia; però el resultat és, si fa no fa, el mateix. La plena integració de Turquia a la Unió Europea, de moment quimèrica, està del tot condicionada pel record històric d'un imperi otomà que innegablement ha estat el principal (i únic!) enemic real de l'Europa cristiana al llarg de molts segles. A països com Grècia, aquest record està completament viu. A l'Europa balcànica, la cultura turca és molt més que un record: és una veritable presència en forma de minarets, hàbits alimentaris, etc.

Caldria recordar, però, que l'imperi otomà ja no existeix. Territorialment, Turquia és circumscrita a la península d'Anatòlia i a una porció de l'antiga Tràcia, al continent europeu. Aquesta transformació geogràfica, en tot cas, resulta insignificant si el comparem amb el canvi d'actituds cap a la cultura occidental. Des de la fundació de la República Turca per Mustafà Kemal Atatürk (1881-1938) l'any 1922,

“Havent rebutjat la Meca, i havent estat rebutjats per Brussel·les després, cap a on pot mirar Turquia? Tashkent pot ser la resposta. La fi de la Unió Soviètica dóna a Turquia l'oportunitat d'esdevenir el líder d'una revifada civilització turca que inclouria set països, des de la frontera de Grècia fins a la de Xina”

aquest país ha estat l'aliat més incondicional i fidel d'Occident, malgrat l'enorme risc que això li comporta en relació amb els seus veïns, ja fossin l'antiga URSS de la guerra freda o l'Iraq de Saddam Hussein. En el seu desig d'acostar-se a Europa, Atatürk va protagonitzar –i consumir– una revolució cultural amb pocs precedents històrics. El pas de l'alfabet àrab al llatí és potser el canvi més cridaner; però a la vora de la defensa decidida dels ideals de modernitat i laïcitat (en un sentit occidental) resulta anecdòtic. Com els iranians, els turcs són majoritàriament musulmans, però no àrabs. De fet, fou l'imperi otomà qui va subjugar durant segles el món àrab (val a dir que amb mètodes força més expeditius que els que s'aplicaven als Balcanos o a Grècia). La revolta àrab contra els turcs, magistralment explicada per T. E. Lawrence –el cèlebre Lawrence d'Àràbia– a *The Seven Pillars of Wisdom* permet entendre moltes coses, en aquest sentit.

Els turcs no són àrabs. Tampoc no són europeus, òbviament. Europa té un dilema en relació amb Turquia. Turquia, en canvi, va resoldre aquest dilema l'any 1922: va apostar fermament per Europa. Com pot acabar, aquesta desavinença? En cas que Turquia no ingressi a la Unió Europea, voldrà ser un país amb una situació geopolítica complexa i ambigua que, tot i així, persisteix en la seva ferma aliança amb Occident? És molt probable que no: el paper és massa incòmode –i potencialment perillós– i, a més, no porta enlloc. Si Turquia rep una resposta negativa repararà els vincles amb els pobles turcomans, que, quasi sense interrupció territorial, van de les costes del mar Egeu fins a la Xina, i apleguen molts milions de persones. Això ja ho va preveure Samuel Huntington l'any 1993, en el conegut article “Clash of Civilizations?” publicat a la revista *Foreign Affairs*. “Els líders turcs de la fi del segle XX –afirma Huntington– han seguit la tradició d'Atatürk i han definit Turquia com un estat nacional occidental, secular i modern. Van aliar Turquia amb Occident a l'OTAN i a la guerra del Golf; van sol·licitar ser membres de la Comunitat Europea. Alhora, però, certs elements de la societat turca han donat suport al renaixement islàmic i han argumentat que Turquia és fonamentalment una societat musulmana de l'Orient Mitjà. A més, tot i que l'elit turca ha definit el país com una societat occidental,

Recep Tayyip Erdoğan, cap del Govern turc, representa un Islamisme moderat que vol assimilar-se a la democràcia cristiana europea i que aposta decididament per la integració en la UE.

l'elit d'Occident es nega a acceptar Turquia com a tal. Turquia no esdevindrà un membre de la Comunitat Europea, i la raó real, com va dir el president Ozal, "és que nosaltres som musulmans i ells són cristians, i això no ho diuen". Havent rebutjat la Meca, i havent estat rebutjats per Brussel·les després, cap a on pot mirar Turquia? Tashkent pot ser la resposta. La fi de la Unió Soviètica dona a Turquia l'oportunitat d'esdevenir el líder d'una revifada civilització turca que inclouria set països, des de la frontera de Grècia fins a la de Xina. Encoratjada per Occident, Turquia fa immensos esforços per construir-se aquesta nova identitat".

Si això fos així –i la confrontació bèl·lica entre Armènia i l'Azerbaidjan de començament dels anys noranta va confirmar aquesta possibilitat– hi hauria una nova peça en l'escacquer de la política internacional en forma d'una àrea d'influència de dimensions geogràfiques gegantines (molt més grans que la mateixa Unió Europea, per cert) i un potencial demogràfic incalculable. Li interessa, això, a Europa? És obvi que no: només cal tenir present l'exemple de la *francophonie*, una extensa àrea d'influència directa de França i, indirectament, de la Unió Europea. L'imperi otomà –ja ho hem subratllat abans– no existeix, però els països vinculats culturalment amb Turquia, sí. Aquest és un argument de pes, però encara n'hi ha un altre de potser més important i tot, i té a veure amb la manera amb què la Turquia actual ha volgut assumir el seu llegat islàmic (mentre, simultàniament, provava

de diferenciar-se de la cultura àrab). Turquia és governada per un govern islamista que creu en la laïcitat de la República i no té cap problema a comparar-se amb la democràcia cristiana que va reconstruir l'Europa de la postguerra. De moment, l'experiment funciona. Si més no, el fonamentalisme sembla controlat. No es pot dir precisament el mateix de la majoria de països de tradició arabomusulmana. Hom pot objectar que, a llarg termini, la pràctica de l'islam és incompatible amb l'específica divisió occidental i moderna entre públic i privat. Pot ser. En tot cas, l'islamisme a la turca no sembla arrossegar gaires contradiccions. De moment, és clar...

Podríem parlar de moltes altres objeccions, evidentment. N'esmento les tres més conegudes: a) Turquia, en realitat, són dos països diferents: l'urbà, integrable a Europa sense gaires dificultats, i el rural, impossible d'assimilar a mitjà termini; b) l'ingrés de Turquia resultaria econòmicament devastador en alguns sectors de l'agricultura de la Unió, com la fruita seca, els cítrics o l'oli; c) integrar Turquia significa també assumir els seus greus problemes interns (amb els kurds, sobretot) i externs (el seu veïnatge amb alguns dels països més conflictius de l'Orient Mitjà). Aquestes tres objeccions, que aquí només hem esbossat, són difícils de rebatre. En qualsevol cas, la veritable gran objecció s'acostuma sovint a silenciar o a tractar eufemísticament, en nom de la correcció política. Es tracta d'una impugnació de caràcter identitari fàcil de resumir: l'entrada de Turquia transformaria culturalment la Unió Europea (i més tenint en compte el seu creixement demogràfic, més alt que qualsevol altre país europeu). I si invertim l'ordre del raonament? És a dir: la Unió Europea transformaria culturalment Turquia. Les conseqüències a llarg termini d'aquesta possible transformació resulten increïblement importants. L'exemple d'un país islàmic que harmonitzés el seu llegat cultural amb la modernitat occidental podria fer canviar tantes coses!

Ferran Sáez Mateu és director de l'Institut d'Estudis Polítics Blanquerna, Universitat Ramon Llull